

Ципердюк О. Д.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ВОКАТИВ У ТЕКСТАХ НОВЕЛ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

У статті досліджено вокатив у художньому мовленні Василя Стефаника на матеріалі автентичних авторських текстів. Простежено велику частотність звертань в аналізованих новелах, їхнє використання в прямій мові, діалогах і полілогах. Виразною ознакою ідіостилю В. Стефаника є функціонування вокативних конструкцій у внутрішньому мовленні героїв, зокрема у формі монологу, діалогу та автокомунікації. Автор послідовно уживає для звертання кличний відмінок з оригінальними флексіями. Це підтверджує споконвічність і природність вокатива в українській мові. Здебільшого вокативні форми відповідають нормам сучасної української літературної мови. Окремі ненормативні закінчення кличного відмінка зумовлені впливом розмовного мовлення.

Розглянуто семантичний потенціал вокативів та виокремлено такі лексико-семантичні групи: антропоніми (імена, прізвища та прізвиська); назви осіб за спорідненням, професійною діяльністю, родом занять, соціальним і майновим станами, класовою належністю, званням, титулом, статтю, віком, національною належністю, внутрішніми та зовнішніми ознаками; теоніми, назви святих і безтілесних осіб, назви тварин, птахів і рослин, назви сукупностей людей, соматизми тощо. Виявлені звертання фіксують український мовленнєвий етикет кінця ХІХ – початку ХХ ст. Звернено окрему увагу на діалектні й демінутивні звертання, усічені форми, які відображають специфіку розмовного мовлення, індивідуалізують мову героїв, передають їхній емоційний стан.

Зі структурно-синтаксичного погляду вокативи в новелах В. Стефаника представлені непоширеними й поширеними звертаннями, прикладками, вокативними реченнями. Простежено функціонально-стилістичні особливості кличного відмінка: часті повтори, нанизвання звертань, участь вокативів у формуванні художніх засобів (метафори, оксюморона, персоніфікації). Принагідно визначено функції вокативів у текстах: експресивну, аксіологічну, емоційну, етикетну, ідентифікаційну, алюзійну, образотворчу, текстотвірну та інші.

Ключові слова: вокатив, звертання, кличний відмінок, вокативне речення, ідіостиль, адресат мовлення, мовленнєвий етикет.

Постановка проблеми. Вивчення специфіки вживання вокатива (звертання) в текстах різних стилів і жанрів належить, як підтверджують численні наукові розвідки, до актуальних мовознавчих проблем. Особливу увагу лінгвісти звертають на аналіз вокативних конструкцій як складника мовостилю письменників, уважаючи, що «такі дослідження дають змогу, з одного боку, встановити загальні закономірності називання українцями адресата мовлення, тенденції їх подальшого розвитку, а з іншого, зробити висновки про специфічні риси ідіостилю конкретного автора» [7, с. 281].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окрім колективної монографії «Українська система найменувань адресата мовлення» за редакції М. Скаба [8], яка представляє всебічний аналіз звертань на матеріалі різностильових текстів у прагматичному, лексико-семантичному, стилістичному, мовноетикетному та лінгводидактичному аспектах, останнім часом з'явилася низка ґрунтовних статей, присвяче-

них дослідженню вокативів у художніх текстах. Так, лексико-семантичні риси та функції вокативних конструкцій на матеріалі українських драматичних творів ХХ ст. вивчає М. Голіченко [2], вокатив із функційного та граматики-семантичного боку в прозових текстах сучасних українських письменників, зокрема в прозі Оксани Забужко, – С. Єрмоленко [3], у поезіях Василя Стуса – О. Межов [5].

У контексті нашого дослідження привертає увагу наукова розвідка С. Богдан [1], яка розглядала звертання в епістолярії В. Стефаника, дослідивши як типові для українського мовлення кінця ХІХ – початку ХХ ст., так і індивідуальні, авторські звертальні вислови. Проте вокативні конструкції в художньому мовленні письменника, наскільки нам відомо, ще не були об'єктом окремого мовознавчого аналізу. Деякі приклади метафоризованих релігійних християнських назв зі Стефаникових новел тільки принагідно було наведено в уже згадуваній монографії [7, с. 152, 153].

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати особливості вживання вокативних конструкцій у мовистилі новел Василя Стефаника [6]. Завдання дослідження – проаналізувати формально-граматичні, лексико-семантичні, структурно-синтаксичні та функційно-стилістичні параметри вокативів.

Виклад основного матеріалу. Василь Стефаник належить до тих митців слова, які вміють «видобути» з кожної мовної одиниці максимальний семантико-стилістичний ефект і вміло реалізувати її експресивні потенції» [4, с. 109]. До таких майстерно використаних засобів мови належать і звертання, засвідчені в аналізованих новелах.

Вокативи широко представлено в більшості текстів новел. Різноманітні звертання, які В. Стефаник укладає в уста своїх героїв, здебільшого вжито в прямій мові, численних діалогах і полілогах, які переплітаються, напр.: *Мама стояла на порозі. – Ти вже йдеш, синку? – Йду, мамо; Підійшов до сина тато. – Сідаймо, синку, на фіру, бо колію спізнимо. – Ще цю ніч переначуй у мене, синку. Я тебе так гірко пістувала <...> Переначуй, переначуй, дитинко!; – Синку, – питався тато, а мині хто, небоже, кукурудзки вісапає?; – **Николайку**, та не йди-бо!; Рекрут взявся прощати з селом: – Бувайте здорові, **і свої, і чужі**; Мама ймилася руками за колесо. – **Синку**, озми мене з собов. – **Люди добрі**, озміть-ко жінку, бо руки собі поломит; – **Йди здоров, Николаю!** – кричала громада («Виводили з села») [6, с. 143–144] (тут і далі покликаємось на сучасне видання творів В. Стефаника, у якому максимально збережено їхню автентичність і мовну специфіку). Принагідно слід указати, що в згаданій новелі численні звертання є ключовими словами, їм властива (окрім типових функцій встановлення й збереження контакту, апеляційної) виразна текстотвірна роль.*

Прикметою художнього мовлення В. Стефаника є вживання вокатива в різних типах внутрішнього мовлення: монологічному – автокомунікації, коли персонажі новел у стані самотності, відчаю говорять самі до себе (напр.: *А ти, стара, мовчи та дихай* (новела «Ангел») [6, с. 36]), та діалогічному за формою, коли герої звертаються до померлих родичів (зчаста самі відповідаючи за уявного співрозмовника), Бога, неживих предметів, але діалогу як такого не відбувається: *Перевертайтеси в гробі, небоже, бо-м лайдак.<...> Чуєш, Маріє, та й ти, Васильку, та й ти, Юрчику<...>* («Синя книжечка») [6, с. 142]. Трапляється, що навіть у реальному діалозі персонаж своєю реплікою сам відповідає за співрозмовника, передбачаючи його

реакцію та характеризує себе через звертання: *Я в ясла, а ти мене за гирю, та в шию, та буком: а марш, старий псе!* («Палій») [6, с. 243]. Такі вокативи особливо виразні, передають внутрішнє переживання героїв, синкретично виконують оцінну та емоційну функції.

Звертання подано зазвичай у своєрідних формах кличного відмінка, відмінних від називного, це засвідчує його споконвічність і природність в українській мові. Лише зрідка у двослівних структурах другий компонент – назва професії, прізвище – виступає у формі, співвідносній із називним відмінком: *пане доктор* («Катруся»), *пане Ситник* («Такий панок») [6, с. 35, 276]. Сучасне українське етикетне мовлення демонструє динаміку мовної норми в таких структурах, де й останній складник уже частіше вживають у своєрідній вокативній формі. У текстах новел виявлено різні варіанти кличного відмінка, які демонструють хитання в розмовному мовленні, пор.: *Катрусю* і *Катрусе* («Катруся») [6, с. 161] (варіант із закінченням *-е* ненормативний з погляду сучасної літературної мови).

Велика частотність вокативів зумовлює їхнє семантичне різноманіття. Найчастіше звертаннями є антропоніми, зазвичай чоловічі та жіночі імена (напр.: *Іване* («Камінний хрест», «Лист», «Кленові листки») [6, с. 184, 209, 248], *Андрію* («Святий вечір», «Палій») [6, с. 202, 241], *Антоне* («Синя книжечка») [6, с. 141], *Федоре* («Палій») [6, с. 233], *Базю* («Давнина») [6, с. 224], *Томо* («Басараби») [6, с. 260], *Семене* («Кленові листки») [6, с. 251], *Якове* («Сон») [6, с. 257], *Максиме*, *Гьоргію* («Злодій») [6, с. 274], *Міхайле* («Суд») [6, с. 284], *Даниле*, *Семене* («Вона – земля») [6, с. 290, 291, 292], *Тимку*, *Николо* («Morituri») [6, с. 314, 315], *Николаю* («Басараби») [6, с. 263], *Лукине* («Шкільник») [6, с. 336]; *Маріє* («Синя книжечка»), («Палій») [6, с. 142, 242], *Катерино* («Марія») [6, с. 300, 301]; *Тодоско* («Басараби») [6, с. 262] та ін.); рідше – прізвища (*Процю* («У корчмі») [6, с. 148], *Безклубий*, *Куручко* («Палій») [6, с. 236, 245,], *Басараби* («Басараби») [6, с. 261], *Зубе*, *Золотий*, *Каленику* («Суд») [6, с. 286, 287, 288, 289]) і прізвиська, зокрема жінок за ім'ям чоловіка (*Тимофіхо* («Камінний хрест») [6, с. 183]; *Митришко* («Давнина») [6, с. 224] (в авторській мові – Дмитриха); *Міхайлихо* («Суд») [6, с. 284]; *Тофанко* («Шкільник») [6, с. 335, 336]) та чоловіків на основі прізвища: *Синичко* («Суд») [6, с. 286] (прізвище героя – *Синиця*). Привертає увагу національно маркований антропонім-вокатив *Мошку* («Палій») [6, с. 237] – чоловіче єврейське ім'я.

Але загалом виявлені в новелах В. Стефаніка звертання дають передусім уявлення про те, які імена були сто років тому в Галичині саме серед українців і в якій формі вони функціонували в розмовному мовленні.

Емоційно насаженими є демінутиви з пестливим значенням, які використовуються у звертаннях до дітей, чоловіка / дружини (щоби передати любов до рідних, підсилити напругу оповіді, коли йдеться про хворобу чи смерть дитини), старших людей, а також приятелів (аби змалювати теплі почуття між людьми), напр.: **Гандзю**, **Гандзю**, а на тобі бучок, бо як ті пес надібає, тай роздере, а з бучком май безпешнійше («Новина»); **Ой, Николайку**, коби-х тьи хоть умерлого видів («Стратився»); **Але як-сми вішла, Михайлику**, перший раз с торбов на дорогу тай чула-м, шо-с у гробі перевернувси<...> («Святий вечір») [6, с. 177, 146, 203], **Васильку**, **Юрчику** («Синя книжечка») [6, с. 142], **Васильку** («Діточа пригода») [6, с. 301], **Семенку** («Кленові листки») [6, с. 250, 251, 253, 254], («Вона – земля») [6, с. 292]; **Ілашку** («Шкода») [6, с. 173], **Іванку** («Камінний хрест») [6, с. 188]; **Андрійку** («Палій») [6, с. 234]; **Танаску** («Сон») [6, с. 257], **Марійко** («Гріх») [6, с. 343], **Насте** («Діточа пригода», «Morituri») [6, с. 302, 314]. Виявлено також варіантні демінутивні форми, напр.: **Катеринко** («Палій»), **Катрусю** («Катруся»), **Доцю**, **Доцько** («Підпис») [6, с. 238, 161, 206, 208]. Тексти новел підтверджують, що зросійщених демінутивів на зразок **Маша**, **Ваня**, які використовуються в сучасному мовленні українців, наприкінці XIX – у 1-ій половині XX ст. галичани не вживали.

У ролі звертань функціонують і назви осіб за родинними стосунками у формах однини (**мамо**, **дъидю**, **чоловіче**, **брате**, **сестри**, **дїду**, **куме**, **жінко**, **тату**, **бабо**, **сину**, **донько**) та множини (**дїти**, **доньки**), що характеризуються високою частотністю та конкурують у текстах із антропонімами. Напр.: **Смерть**, **сестри**, **болюча** <...> («Гріх»); **Бодай же вас, тату**, земля не прожерла («Палій»); **Донько**, підпали вогонь<...> («Мати») [6, с. 341, 235, 329]. У межах цієї групи теж часто вживаються зменшено-пестливі номінації, що надають мовленню експресії, напр.: **синку**, **доню**, **дитинко**, **татку**, **мамко**, **дїтоньки**, **дъидику**. Пор. у контексті: **Мамко-мамко**, то-с ні дала за кальвіна, тото-с ми світ завезала! («Побожна»); **Дъидику**, не топїт мене, не топїт, не топїт! («Новина»); **Я, татку**, буду на нїм грати, як з львом бавитися («Портрет») [6, с. 161, 176, 178]. Вокативи цієї групи можуть формувати не лише синонімні ряди,

але й поширені звертання на зразок **куме Іване** («Камінний хрест»), **мій сину** («Гріх» (“Думає собі Касіяниха...”)), **синку мій наймилиций** («Кленові листки») [6, с. 182, 329, 247].

Найменування осіб за спорідненням зчаста вживаються в переносному значенні та виконують етикетну функцію, як-от у звертаннях до старших за віком: **Нічого, матусю**, рабувати не будемо в вас, хочемо нагрїтися в хатї, пустїть («Марія») [6, с. 297]. Функціонують у цій ролі й діалектні вокативи **вуйку**, **бадю**: **«Ой, каже, – вуйку, я видїв, як стара Романиха з-під церкви дошку несла»** («Засіданє»); **Бадю** **Даниле**, не дивуйте! («Вона – земля») [6, с. 193, 290]. Художні тексти В. Стефаніка фіксують і подібні за походженням етикетні релігійні звертання: **Брате** **Семене**, то ще ми заколадуємо твоему хлопцеві («Братя») [6, с. 323].

Стефанікові герої у звертаннях до співрозмовників також послуговуються найменуваннями людей за професійною діяльністю, родом занять, званням, титулом, класовою належністю, соціальним і майновим станами, напр.: **віте** («Суд»); **Не тратьмо часу, козаки**, пошануймо **Батька**, а хліба будемо їсти по дорозі <...>, – сказав козацький старшина («Марія»); **сирїтки** («Святий вечір»), **Та я вас прошю, газди**, <...> («Камінний хрест»); **Небоже дїдичу**, я ще не такого пана везу, як ти («Дід Гриць») [6, с. 285, 202, 242, 319]. Деякі з таких лексем у тексті супроводжуються конотаціями негативної оцінки, зневажливості, іронії: **А, вже йдете, рабївники!** («Марія»); **Свинарю**, мой, а марш з-перед волів межї свинї! («Палій»); **Ти, читальнику**, ти гадаєш, що я не був у читальни? («Палій») [6, с. 297, 242, 245]. Пор. також: **арендарю** («У корчмі»), **жебракю** («Кленові листки»), **богачю** («Суд»), **начальнику** («Воєнні шкоди»), **пане навчитель** («У нас все свято») [6, с. 149, 247, 284, 77, 347].

Вокативи цієї групи демонструють палітру мовноетикетних формул, актуальних на межі XIX–XX ст. у Галичині, та є маркером взаємостосунків між різними верствами суспільства. Так, адресати звертання **пане** та спільнокоренових вокативів – це переважно особи панівної верстви, багаті, освічені люди: **панї шандар** («Шкільник»), **панове колегі** («У нас все свято»); **Ей, де, пане!** **У школі мене не вчили, у воську не був-єм тай-сми цалком слїпий** («Підпис»); **А богачі, моспане**, все п'ют, а все бідних далі д' постели вісувають («Суд») [6, с. 194, 286, 345, 207, 286]. Водночас вокатив **пане**, загальноприйнятий тепер у мовленневому етикеті українців, тексти новел фіксують також у звертаннях до селян як вияв пошани, як-от

у новелах «Камінний хрест» (*Вже-м вам, панове газди, все сказав, а тепер хто ні любить, та тот буде пити зо мнов* [6, с. 187] або «З міста йдучи» в колядці, адресованій старшому чоловікові: *Будь же нам здоров, пане Максиме, в неділю./ В неділю рано дзелене вино сажене* [6, с. 196]. Пор. також: *Пане вояк, а то тутечка умер Николай Чорний?* («Стратився») [6, с. 146].

Демінутиви цієї лексико-семантичної групи виконують емоційну функцію, напр.: *Станула коло дверей тай почала борзо крізь плач говорити: – Я, газдики, вкрала ту дошку <...>; Романиха кинулася як опарена: – Ой, віточку, та я вмру та не буду лева мати!* («Засідане») [6, с. 194].

Осіб за статтю називають такі вокативи: *хлопче* (хлопці), *дівко*, *парубче*, *чоловіче*, *жінко*, *бабо*. Пор. у контексті: *Хлопці, ану богача трохи намницькаймо!* («Палій»); *Говори, дурна бабо, тут нема просьби, тут смерть* («Суд») [6, с. 245, 284].

У текстах новел виявлено назви людей за віком на зразок *бабо*, *молоді*. Пор. також: *діду Грицю* («Дід Гриць»); *Діду Іване, а батюгов того борозного, най біжить, коли овес поїдає...* («Камінний хрест»); *Ідіт, старий, спати, не гніт бандиги* («Палій») [6, с. 329, 180, 243]. В. Стефанік фіксує звертання *старий*, *стара*, часто вживані між членами подружжя, напр.: *Видиш, стара, наш хрестик?* («Камінний хрест»); *Що ти, старий, говориш, та не гріши!* («Межа») [6, с. 190, 323]. Деякі номінації в межах цієї групи виконують ще більш виразну аксіологічну функцію, напр.: *старигане* («Мамин синок»), *шмаркачу* («Засідане») [6, с. 154, 193].

Назви людей за внутрішніми та зовнішніми ознаками – це здебільшого оцінні номінації з негативним змістом: *дурний*, *підвіяний* («Мамин синок»), *шибенику* («Кленові листки»), *марно-трате* («У корчмі»), *лайдаку* («Май»), *злodusи*, *невмивані* («Палій»), *паршійку* («У корчмі») [6, с. 152, 155, 252, 149, 230, 245, 148]. Більш грубі, лайливі антиетикетні звертання вживають лише чоловіки, та й то в стані сп'яніння, афекту, потрясіння: *А ти, мерзо, знов хочеш робити веймір на всі люди!*; *Ти, стара льирво, та ци ти здуріла?* («Лесева фамілія»); *Суки, винесіть мене надвір <...>* («Межа») [6, с. 150, 324]. Вокатив в останньому реченні водночас демонструє переносне використання у звертанні до людей назв тварин, пор. також: *кабане* («Червоний вексель») [6, с. 340]. Негативну семантику мають і метафоричні звертання до людей на зразок *бісе*, *чорте* («Ангел»), *Юдо*, *кальвіне* («Палій»), *бідо* («Кленові листки»), *гріху* («Гріх (Думає собі Касіяниха...)») [6, с. 165, 236, 245, 252, 329]; вокатив *побожна* («Побожна»)

[6, с. 160], який у контексті втрачає позитивне значення внаслідок енантіосемії.

У ролі звертання до осіб різного віку, статі тощо надзвичайно часто вживані лексеми *небого*, *небоже*, *небожыта* в значенні 'бідолаха', які передають співчутливе ставлення адресанта мовлення до співрозмовника / співрозмовників, також виконуючи аксіологічну функцію: *Я моцний, небоже, я коня на плечі беру, ти не добре трафив до мене* («Злодій») [6, с. 268]. Позитивне оцінне навантаження, підсилене якісним прикметником, спостерігаємо в поширених вокативах: *приятелю мій добрий* («Палій»), *синку мій наймилиций* («Кленові листки») [6, с. 238, 254].

Назви осіб за національністю представляє лише вокатив *жиде*, позбавлений негативної конотації, властивій сучасному вживанню: *Мой, жиде, ти вчена голова та тому з нас шкіру лупиш* («У корчмі») [6, с. 149].

Звертання до групи осіб передають не лише вокативи у формі множини вже згаданих семантичних груп, але й іменники *люде*, *роде*, субстантиванти *свої*, *чужі*, *старі*, власне збірні іменники *братя*, *браття*, вжиті й у поширених структурах: *Але потім, братя, пішло все коміть-головою* («Майстер»); *Славайсу Христу, люде добрі!* («Вона – земля»); *Сідай, роде мій, най з тобов все щастє сідає; Роде мій чесний та величний, тішуся тобою<...>* («Басараби») [6, с. 157, 290, 260, 261]. Такі вокативи виконують, окрім оцінної, етикетну функцію.

Вокативи – назви Бога, інших святих осіб і безтілесних істот підкреслюють релігійність Стефанікових героїв. Найчастіше адресатом мовлення персонажів є Бог, напр.: *Господи милосердний, ба шо-м так глибоко зогрішив, шо женеш ні за світові води?*; («Камінний хрест»); *І чому Ти, Боже, не благословив їх?* («Межа»); *Господи, ти звеселив свій свій цими звіздами, а нас бідних мужиків звеселив ти Франком* («Дід Гриць») [6, с. 186, 324, 319]. Теонім *Бог* ужито і в складі етикетних вигуків: *не дай Боже* («Гріх (Думає собі Касіяниха...)»); *А дай Боже здоровє, а жийте здорові...* («Суд»); *Дай тобі Боже, дитинко, як найліпше<...>* («Палій») [6, с. 327, 286, 239]. Проте деякі вигуки з релігійного погляду антиетикетні, оскільки засвідчують намарне згадування Божого імені: *Боже, Боже, таку маєш гямбу нехарпутну, як у старої конини* («Побожна») [6, с. 159].

Найменування Богородиці та інших святих осіб у ролі звертання трапляються рідко: *Матінко Христова, усім добрим людем стаєш на поратунок. Николаю світий... – тай бився в груди*

(«Стратився») [6, с. 146]. Лексема *ангел* у значенні безтілесної істоти стала заголовком новели, є ключовою в тексті, де вона використовується разом з емоційно-оцінними синонімами-звертаннями: *Глянула на образи. Там був голий ангел, що тримав у товстих руках дві червоні рожі. – Ой, ти, голаку, все ще сьмієшся з старої баби. <...> Ой, дитинко божа, минув вік як у батіг траснув!* [6, с. 165–168].

У мовленні героїв трапляються звертання до тварин і птахів: *На, на, ціган* [кличка пса – *О. Ц.*], *на кулеші* <...> («Кленові листки»); *Їжте та досягайте ви, птахи, що летите, не знати куди* («Вона – земля») [6, с. 252, 291]. Вокатив *бузьку*, засвідчений у рядках «співанки» (*Ой не коси, бузьку, сіна, бо ся зросиш по коліна* («Вечірня година»)) [6, с. 213, 215]), виконує алюзійну роль. Образотворча функція властива метафоричному вокативу *ганциго* ‘худобина, шкапа’ (звертання до кобили) («Катруся»), оцінним формам *маленька, небого* (звертання до корови) («Шкода») [6, с. 163, 174].

Персоніфіковані звертання до рослин представлені демінутивним вокативом *грушечко*, а до предметів – *небого*: *Колідуєй мині, грушечко, колідуєй* («Святий вечір»); *Дзелений мох на хаті, треба би її пошивати. Камінь, вода – не я тебе буду, небого, пошивати* («Синя книжечка») [6, с. 202, 142]. Такі звертання актуалізують образотворчу та оцінну функції, як і вокативи – метонімі та метафоричні назви частин тіла (*Ото, бідна головко, тай втратю царство небесне!* («Побожна»); *Ото-с ні, небоже, зібгав у дугу* («Камінний хрест»)) [7, с. 159, 181], персоніфіковані абстрактні найменування (*Ой нема, бідний світе, нема* («Катруся»)) [6, с. 161]), що виявляють образність мовостилі новел.

Оскільки героями Стефаникових творів є галицькі селяни, серед наведених прикладів аналізованих вокативів закономірно є діалектизми, що індивідуалізують мовлення персонажів на лексичному та фонетичному рівнях, виконуючи характеризувальну та експресивну функції, напр.: *газди, Николайку, віте, люде, рабівники*. Пор. у контексті: *Ой, дьидю, не годен я у воську вібути* («Стратився») [6, с. 145]. Привертають увагу усічені вокативи, які передають особливості розмовного мовлення: *ма, Андрі* («Мамин синок»), *Васи* («Morituri»), *брыи* («Майстер») [6, с. 153, 155, 315, 157].

Щодо структурно-синтаксичних особливостей звертань, то переважають однослівні (непоширені), зрідка підсилені часткою або вигукком, напр.: – *Ой стара, тото-м діждалися на сивий волос вінка!* («Стратився») [6, с. 145]. Поширені вокативи мають різну структуру:

прикметник+іменник – *бідний чоловіче* («Кленові листки») [6, с. 248], іменник+прикметник – *сини мої* («Марія») [6, с. 296], іменник+прикметник+прикметник – *дитинко моя найзолотица* («Кленові листки») [6, с. 254]. Часто вживані звертання з двох іменників, де другий компонент-прикладка (як і прикметниковий поширювач) виконує ідентифікаційну чи оцінну функції: *А ти, брате, Василю, дбай за мої хлопці* («Лист»); *Тепер, Федоре-небоже, встань та укрій собі гроночку хліба* <...> («Палій»)) [6, с. 211, 240]. Виразні експресивна та емоційна функції притаманні вокативним реченням: *Ой, Іванку, брате, ой, Михайле, приятелю!* («Камінний хрест»); *Ей, Басараби, Басараби!* («Басараби»); *Коханий мій брате Василю і ви, мамо!* («Лист») [6, с. 188, 261, 210]. В останньому прикладі поширене звертання виконує ще й етикетну функцію як мовленнєва формула, яку використовують у листах.

Вокативи формують численні повтори, нанизання звертань, напр.: *Ой, татку-татку, як я буду грати, грати!* («Портрет»); *Ви, голодники голодні, та я дужий та я шо дня мнесо їм, а ви бевку не забілену!* («Суд»); *Прости мині, Катеринко, приятелю мій добрий!* («Палій»); *Небого, Маріє, небого! – шептали жінки* («Марія») [6, с. 178, 284, 238, 300]. Окрім уже проаналізованих художніх засобів (метафори, персоніфікації), особливу виразність мають антитеза, яку утворюють пестливі звертання *Андрійку, Іванку, синку* в мовленні жінки й пейоративи *мерзо, стара льирво* у мові чоловіка («Лесева фамілія») [6, с. 150, 151], та оксюморон, побудований на стилістичному контрасті демінутивного та негативно забарвленого вокативів: *Іванку, руй гадино, не підтикай під ніс, бо зараз дістанеш* («Суд») [7, с. 288].

Висновки і пропозиції. Вокативи є важливим складником Стефаникових текстів, використовуючись у прямій мові, діалогах і полілогах. Привертає увагу вживання вокативних конструкцій у внутрішньому мовленні персонажів (у формі монологу, діалогу та автокомунікації), послідовне використання для звертання форм кличного відмінка з оригінальними флексіями. Здебільшого вокативні форми відповідають нормам сучасної української літературної мови. Вокативи різноманітні за семантикою (антропоніми, назви осіб за спорідненням, професійною діяльністю, соціальним і майновим станами, класовою належністю, званням, статтю, віком, внутрішніми та зовнішніми ознаками, теоніми тощо), демонструють мовленнєвий етикет галичан кінця ХІХ – початку ХХ ст. Діалектні, демінутивні й усічені звертання

відображають специфіку розмовного мовлення, індивідуалізують мову героїв, передають їхній емоційний стан. Вокативи в новелах В. Стефаника представлені непоширеними й поширеними звертаннями, прикладками, вокативними реченнями, функціонують у складі повторів, нанизування звертань, формують художні засоби (метафору, персоніфікацію, антитезу, оксюморон), викону-

ють важливі функції в текстовій структурі, відображаючи водночас духовний і соціальний стан суспільства.

Перспективи дослідження вбачаємо у вивченні семантико-синтаксичних і комунікативних особливостей аналізованих звертань, використанні останніх як матеріалу для етнолінгвістичних і лінгводидактичних студій.

Список літератури:

1. Богдан С. Типологічне й індивідуальне в епістолярній поведінці Василя Стефаника: звертання. *Вісник Львівського університету: Серія філологічна*. 2004. Вип. 34. Ч. 2. С. 224–225.
2. Голіченко М. О. Функції вокативних конструкцій в українських драматичних творах ХХ сторіччя. *Українська мова*. 2017. № 4. С. 67–77. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/UkrMova_4_17.pdf (дата звернення: 14.11.2021).
3. Єрмоленко С. І. Вокатив у сучасній українській мові (на матеріалі прози Оксани Забужко). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 36, том 1. С. 30–33. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v36/part_1/10.pdf (дата звернення: 14.11.2021).
4. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
5. Межов О. Г. Функційне навантаження вокативів у поетичних творах Василя Стуса. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 44. С. 178–181.
6. Стефаник В. Зібрання творів: у 3 т. у 4-х кн. / редкол.: С. І. Хороб (голова) та ін. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2020. Т. 1, кн. 1: Твори / упорядкув., примітки, пояснення слів та післямова Р. В. Піхманця. 676 с.; іл.
7. Українська система найменувань адресата мовлення: монографія / Скаб М. С., Бабич Н. Д., Скаб М. В. та ін.; відп. ред. Скаб М. С. Чернівці: Рута, 2008. 304 с.

Tsyperdiuk O. D. VOCATIVE IN THE TEXTS OF NOVELLE BY VASYL STEFANYK

The article investigates the vocative in the artistic speech of Vasyl Stefanyk on the material of the authentic author's texts. The high frequency of appeals in the analyzed novelle, their use in direct speech, dialogues and polylogues are traced. A distinctive feature of V. Stefanyk's idiostyle is the functioning of vocative constructions in the inner speech of the characters, in particular in the form of monologue, dialogue and autocommunication. The author consistently uses the vocative case with the original inflections to address. This confirms the originality and naturalness of the vocative in the Ukrainian language. For the most part, vocative forms meet the norms of the modern Ukrainian literary language. Some non-normative endings of the vocative are due to the influence of colloquial speech.

The semantic potential of vocatives is considered and the following lexical and semantic groups are singled out: anthroponyms (names, surnames and nicknames), names of persons by kinship, professional activity, occupation, social and property status, class affiliation, rank, title, gender, age, nationality, internal and external features, theonyms, names of saints and disembodied persons, names of animals, birds and plants, names of groups of people, somatisms, etc. The identified appeals fixate the Ukrainian speech etiquette of the end of the XIX - the beginning of the XX century. Particular attention is paid to dialectal and diminutive appeals, truncated forms that reflect the specifics of colloquial speech, individualize the language of the characters, convey their emotional state.

From the structural and syntactic point of view, the vocatives in V. Stefanyk's novelle are represented by simple and complex appeals, attributes and vocative sentences. Functional and stylistic features of the vocative case are traced: frequent repetitions, stringing of appeals, participation of vocatives in the formation of artistic means (metaphors, oxymorons, personifications). Except that the functions of vocatives in the texts are defined: expressive, axiological, emotional, etiquette, identification, allusive, visual, text-forming, etc.

Key words: *vocative, appeal, vocative case, vocative sentence, idiostyle, the addressee of the speech, speech etiquette.*